

HORSKÝ JAN, *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním. Úvahy o povaze, postupech a mezích historické vědy,*

Praha 2009, Argo, 340 s.

ISBN 978-80-257-0124-9

Jan Horský je co do autorských knižních publikací poměrně úsporný. Na jeho novou monografii jsme si museli od Rodiny našich předků (s M. Seligovou, 1996) počkat celých třináct let. Počkat si se ale vyplatilo. Do rukou se nám dostala publikace, která u nás nemá mnoho obdob.

Tato recenze přichází s dvouletým zpožděním. S tím souvisí fakt, že některé polohy Horského díla v mezidobí do jisté míry ztratily svou platnost. Zejména sem patří – pravda, vzhledem k jádru Horského argumentace podružná – ta poloha jeho knihy, ve které Horský čtenáře seznamoval s obsahem prací, resp. se základní argumentační linií autorů, s jejichž díly nebylo širší české publikum v tehdejší době obeznámeno; modelově se jednalo o práce Hydena Whitea a Rogera Chartiera. Vzhledem k tomu, že klíčová díla obou autorů již v mezidobí vyšla v solidních českých překladech,¹ tato vrstva recenzované publikace pozbyla na aktuálnosti; nejedná se však pouze o ztrátu, neboť čtenáři se nyní nabízí zajímavá možnost podívat se, jak vypadá Horského *podání* o těchto dílech, kde vidí Horský těžiště odpovídající argumentace, co zvolil za zprostředkováníhodné a co opomněl, stručně řečeno, jak dotyčné autory *interpretuje*.

Jistou ne snad vadou, ale čtenářsky přinejmenším do jisté míry nepohodlným rozměrem publikace je, že se jedná z větší části o Horského „vybrané spisy“, nikoli o jednotné, ucelené a sevřené dílo (pouze dvě z celkových sedmi zahrnutých studií, resp. jedné studie a závěru, byly sepsány výhradně pro danou publikaci). Pomineme-li fakt, že některé studie či jejich starší verze již někteří z nás četli, stojí tato skutečnost mimo jiné také za repetitivními jistými argumenty a formulacemi v rámci celkového textu (četných opakování dosahuje například Koselleckova teze o tom, že historie je „fikcí faktického“). Na druhou stranu musí čtenář zas-

1 HAYDEN WHITE, *Tropika diskurzu*, Praha 2010; ROGER CHARTIER, *Na okraji útesu*, Červený Kostelec 2010.

nout nad tím, co vše se v době, kdy „pokyny pro autory“, šéfredaktoři, recenzenti či editoři neustále autory nabádají, aby jejich texty byly srozumitelné širší čtenářské obci, aby se vyvarovali specializovaných termínů a omezili poznámkový aparát, již dříve podařilo Horskému otisknout. Horského texty se totiž uvedenými pravidly rozhodně neřídí. Horský si zjevně klade otázky, které jej zajímají, a odpovídá (si) na ně tak, jak umí nejlépe, vyžadují-li přitom odpovědi náročný a komplikovaný rozbor, Horský neuhýbá a jde za svým cílem za pomoci veškerého dostupného metodologicko-konceptuálního arzenálu, zjevně nesvazován publikačním územím či doporučeními redakcí. A je to tak dobře – právě ony partie, kdy Horský veden problémem nedbá, zda bude srozumitelný „širší čtenářské obci“, činí z jeho publikace knihu pro labužníky se stejně vytříbenými intelektuálními jazýčky, jimž chutná stejná krmě jako jejím autorovi.

Horský uvádí, že klíčovou otázkou jeho knihy je, „zda je dějepisectví (či po případě určitá jeho složka) schopna prokazovat proměnu kulturních obsahů“ (s. 13). Těžko se přit s autorem, podle mého názoru však tvoří hlavní (anebo přinejmenším nejnositelnější) linii Horského knihy hledání odpovědi na otázku, zda (případně nakolik) může být dějepisectví vědou, a to zejména vzhledem ke kritice vedené vůči němu z narativistických („příběhářských“, jak převádí Horský) pozic (čemuž ostatně, mám za to, odpovídá i titul recenzované práce – dějepisectví mezi vědou a vyprávěním). Klíčové stran nárokování statusu vědy jsou přitom pro dějepisectví – stejně jako pro jakýkoli jiný diskurz – dle Horského především tři položky: (explicitní) metody, pojmy a teorie. Práh vědeckosti tedy podle Horského překračují právě „ty složky dějepisectví, které kultivovaně pracují s pojmy jako s analytickými kategoriemi či nástroji poznání ve smyslu Weberových ideálních typů a vytvářejí explicitní teorie pozorování (reflektované zvažují své metody)“ (s. 78). V přinejmenším latentní reakci na autory upírající dějepisectví jiný režim pravdy, než který je vlastní „příběhářsky“ založeným diskurzům, přitom Horský dodává, resp. upozorňuje, že jak analytické kategorie – pojmy, tak také užívané teorie, resp. metody, se vždy vztahují „jen“ k vrstvám, částem či segmentům sociokulturní skutečnosti, na které je odpovídající bádání zaměřeno. Nahlédnuto z opačné strany – „teoretický status historických věd (...) lze uchovat jen tehdy, rezignujeme-li na snahu pojednat povahu a proměnu dějinného ‚celku‘. Jinak zavdáváme podněty k oprávněným narativistickým kritikám.“ (s. 181) Pojednání „celých dějin“ prostřednictvím souvislého vyprávění přitom Horský nezavrhuje beze zbytku, jen je vykazuje za hranice historické vědy. Na dané konto pak Horský opouští obecný termín „dějepisectví“ a zavádí distinkci historické vědy versus dějepis, v jejímž rámci je to právě dějepis, jehož definičním znakem je shoda s „holistickým přístupem“, usilujícím o uchopení „celku“ jednotlivého „případu“, takže o něm lze „v rámci narativistické kritiky

řící, že pracuje s ‚(kvazi)postavami‘, o kterých formuje ‚(kvazi)zápletky‘ v rámci ‚vyprávění‘“ (s. 143).

(Českého) čtenáře to může mrzet, ale vrcholy Horského výkladu se kryjí s těmi partiemi jeho textu, ve kterých jsou jeho partnery v intelektuálním rozhovoru (ať již na ně navazuje, anebo s nimi polemizuje) přední světoví autoři. V prvním případě typicky Weber, ve druhém White (do jisté míry jim sekunduje například Vašíček či Havelka). Naopak, ač pro českého čtenáře na straně jedné neaktuálnější a nejbližší, patří ty sekce textu, ve kterých Horský reaguje na diskuse a díla především mladších českých badatelů, k těm intelektuálně spíše průměrným. Jinými slovy, zdá se, že čím lepšího má Horský sparringpartnera, tím lepší výkon podává. Na druhou stranu, vzhledem k výše uvedeným Z. Vašíčkovi či M. Havelkovi, je Jan Horský stále ještě představitelem mladé generace českých sociálněvědních badatelů, a v tomto smyslu tedy netřeba věšet hlavu, neboť (nejen) v recenzovaném díle hraje J. Horský za všechny například s H. Whitem zcela vyrovnanou partii. Co přitom z J. Horského činí v rámci dané kohorty zjev zcela výjimečný a ostatní její členy výrazně převyšující, je původnost, tedy originalita jeho myšlenkových (teoreticko-konceptuálních) pozic. Zatímco je totiž pro českou (zdaleka nejen) historickou vědu typické a vlastní především přejímání obecných výkladových matic či metodologických premis věhlasných (anebo prostě jen módních) zahraničních autorů a o originalitě se dá v daném ohledu hovořit pouze v rovině aplikace daných schémat či přístupů (mikrohistorie, Foucaultovy analýzy, oral history atd.) na nový, dosud jimi ještě nezpracovaný (obvykle tuzemský) předmět zájmu, J. Horský se profiluje jako originální autor právě na rovině řekněme epistemologické, tedy na rovině samotných výkladových paradigmat a metodologických postupů. Jako jeden z mála, ne-li vůbec jediný ze své generace, má tak také Horský potenciál založit výhledově vlastní školu či přinejmenším badatelský směr; zdá se ale, že k tomu mu, alespoň zatím, chybí dvě věci – (mnohem) ostřejší lokty, resp. vůle či ochota k mnohem výraznější sebe prezentaci, a samozřejmě také nadání žáci. Oběho se zatím J. Horskému zdaleka nejen k jeho vlastní škodě zoufale nedostává.

Horského kniha je výrazně reflexivní a Horský neváhá zaujmout kritické stanovisko k řadě uznávaných výkladových schémat, resp. autorů. Právě ve vztahu k tomuto charakteristickému rysu jeho přístupu, potažmo díla, představuje jistou záhadu Horského indiskutabilní respekt k americkému antropologovi Cliffordu Geertzovi a jeho dílu. Pravda, C. Geertz je, anebo ještě nedávno byl, nejcitovanějším sociálním antropologem za hranicemi disciplíny a v moderních historických vědách se těší značné autoritě. Co ale v kontextu recenzované práce zarazí, je, že se zdá, že Horský tezi o Geertzově zásadní pozici a autoritě uvěřil a přijal ji za neproblematický fakt, nikoli – jak ve svém díle činí s řadou jiných „autorit“

– za informaci, jejíž platnost má být kriticky přezkoumána, za hypotézu, jejíž adekvátnost je třeba nejprve prověřit. Domnívám se totiž, že kdyby Horský ke Geertzově díle přistoupil bez-předsudečně, nutně by, mám za to, seznal, že například právě proti nárokům, které ve své práci sám na vědecká díla klade, by zejména teoretická část Geertzova díla zdaleka neobstála. Jeden příklad za všechny: asi nejslavnějším, resp. nejcitovanějším příspěvkem C. Geertze k metodologii společenských věd je jeho „zhuštěný popis“ (thick description), který mimo jiné opakovaně zmiňuje i Horský. Často se ale zapomíná, že „zhuštěný popis“ představuje v Geertzově metodologii, potažmo v jeho celkové epistemologii, jen onu příslovečnou půlku pravdy. Konstitutivním pro vymezení podstaty „zhuštěného popisu“ je totiž jeho kontrastní odlišení od – také platného a užitečného, jen tedy ne v rámci interpretativní antropologie – popisu „zředěného“. Spočívá-li přitom základ popisu „zhuštěného“ v tom, že tento má symbolickou povahu, je interpretací druhého a vyšších řádů, resp. je fikcí (ve smyslu „něčeho vytvořeného, udělaného“), tvoří „zředěný“ popis pozitivistická, neinterpretovaná deskripce, „skutečného“, „objektivního“, „pozitivně daného“ stavu věcí; toho, rank(e)ovsky řečeno, „wie es eigentlich ist“. V objektivitu v uvedeném smyslu, resp. v možnost takového zachycení skutečnosti, Horský nevěří, fakta (ať již historická, antropologická či jakákoli jiná) pro něj nejsou objektivně, pozitivně daná, ale jsou konstruována. Jinak řečeno, „v každém faktu již tkví teorie“ (s. 137), fakta jsou naládována teorií (theory laden), mají eminentně teoretickou povahu. Nyní – spočívá-li Geertzova epistemologie na principiálně mylném základu (celá její konstitutivní polovina je – přinejmenším z pozice Horského – omyl, resp. chyba), je ještě možné brát jeho dílo za v metodologickém ohledu platné, ne-li dokonce za určující? Nejde mi o to, danou otázku zde zodpovědět, jen se divím, že si ji Horský – jinak připravený kriticky přezkoumat pozice autorů věhlasem Geertze přesahujících – ani nepoložil.

Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním je kniha věnovaná především teorii. Nutno říci, že *teoretizování* je v případě mladých badatelů častým nešvarem. Dotyční *spekulují*, Foucaulta skloňují ve všech pádech – a práce stojí. Taková pozice může být po právu kritizována, proto zakončím odkazem, kterým jsem začal – že řemeslo umí a „ušpinit si ruce empirií“ se nebojí, potvrdil J. Horský opakovaně, dokladem budiž právě svrchu uvedená Rodina našich předků. Recenzovaná publikace tedy rozhodně není osamělým výkřikem, naopak, je integrální součástí celého díla J. Horského, v němž je třeba ji nahlížet, abychom správně pochopili její význam.